

Tajemství lidské mysli – Myšlenky nezanikají jako tělo

Roman Cardal

7. februára 2023 ✚ *Spoločnosť* ✚ CZ, *Filozofia*

predchádzajúce časti:

Skandál smrti

Stateční nepatrí jen tomuto světu

Filosofie a okovy bezprostřednosti

Viděli jsme, že Sokratův názor o tom, že filosof nehledí na smrt s obavou a má přitom velkou naději na pokračující život, se většině lidí jeví jako *bláznivý*. Když se pak navíc dozví, že autentická filosofie se problémem smrti zabývá jako jedním ze svých *hlavních témat*, nejsou schopni takový přístup brát vážně. Dívají se totiž na smrt v její *negativitě*, zatímco filosofie se zaměřuje na její *pozitivní stránku*.

Ilustračný obrázok, zdroj: wikimedia commons / Wellcome Library, London. Wellcome Images

V dialogu *Fedón* je to vyjádřeno v ironické pasáži, v níž je vykresleno mínění lidí, podle kterého se soustavné filosofické zabývání smrtí rovná systematickému podlamování životní motivace a optimizmu, takže myslitelé Sokratova ražení jsou nehodni života a smrt si skutečně *zaslouží*. Sokrates se zněním těchto slov *souhlasí*, ale dává jim *zcela opačný smysl*: „... není jim zřejmé, v jakém smyslu jsou opravdoví filosofové ztraceni pro život a v jakém smyslu zasluhují smrt a jakou smrt.“ Ano, filosofové si smrt zasluhují, je však otázkou, co se tím má na mysli. Zásluha předpokládá *předchozí službu* a Sokrates se pouští do výkladu, v němž představuje život filosofa jako *celoživotní službu požadavkům* plynoucím z filosofického pohledu na realitu.

V čem tento pohled spočívá? V braní ohledu *na celek skutečnosti*. Kdo řeší problémy života bez vztahu k širším kontextům a souvislostem, nepostupuje *moudrým způsobem*. Moudrost se totiž vyznačuje tím, že vidí to, co bezprostřednímu a omezenému pohledu zůstává skryté. Moudré hodnocení umí do *přítomné* situace promítnout i *nepřítomné*, protože dokáže *předvídat*. Zamilovaný, do určité osoby zahleděný člověk přehlíží varovné signály, které z jejího jednání probleskují. Nezaopatřený a moudrý rádce již vidí dopředu a předvídá problémy, jež z toho v budoucnosti nastanou. Podobně se to má s lidmi, kteří jsou zamilovaní a zahledění do přítomného světa – nevidí nic z toho, co jeho přítomnost přesahuje jak směrem do minulosti tak směrem do budoucnosti. Činí si názor o lidském životě na základě *bezprostředně daného* a tím jim unikají podstatné souvislosti, které se člověku bezprostředně neukazují, protože musí být *odhalovány náročným myšlenkovým úsilím*. V posledním důsledku je hlavním stimulátorem tohoto úsilí filosofie.

Sokrates se snaží ukázat, že kdo se věnuje filosofii (tj. kdo miluje moudrost), hledí vždy k širším bytostným obzorům, a proto nebere požadavky těla příliš vážně. Reaguje na ně s určitým *odstupem*. Péče o tělo, starost o tělesné blaho, má u něj *minimalistickou* povahu. Ke slastem spojeným s jídlem, pitím a sexem přistupuje s obezřetností, jelikož mu je vlastní zkušenost s jejich *tendencí k nemírnosti*. Nahlíží, že pokud by se *podvolil* jejich nespoutané dynamice, musel by je uspokojovat stále více a více, neboť žádost po nich by se neustále zvyšovala. *Stále mohutnější spirála dychtivosti a jejího uspokojování* (potřeby a spotřeby) by nakonec strhla veškerou jeho životní energii směrem k tělu a zájem mysli by se už netýkal ničeho jiného. Má-li si člověk uchovat patřičnou *myšlenkovou soustředěnost*, nesmí klást střed svého života do požadavků těla, nýbrž do požadavků mysli. To se vyjadřuje v pověstném Sokratově důrazu na *péči o duši*: zájem takového člověka „se netýká těla, ale je od něj co možná (nejvíce) oddálen a je obrácen k duši“.

Životní obrácení, hlubinná konverze má svůj nezbytný předpoklad v základním poměru člověka vůči jeho tělu a jeho mysli. Tělesností je lidská bytost *připoutána* do zcela určitého *prostoru* a *času* (je situována „zde a nyní“) a to je pro ní zásadním *omezením*. Díky její mysli, díky její schopnosti rozumového poznání však z těchto těsných hranic *uniká* – může myslet to, co je časově i prostorově daleko od jejího výskytu v konkrétním časo-prostoru. Člověk může být tělesně upoután na invalidní vozík, ale svou myslí dokáže *putovat po celém vesmíru*. Příklad postiženého fyzika Stephena Hawkinga je toho výmluvným dokladem.

Stephen Hawking v Gonville & Caius College, Cambridge

zdroj: Store norske leksikon

Myšlenka není hmotnou skutečností

Na tuto dobrodružnou expedici do všech možných končin skutečnosti nelze brát tělo jako člena výpravy. Jeho doprovod by totiž *znemožnil průnik* do oblastí, kam se s tělem nelze dostat. Na jiném místě Platónova výkladu je nám to demonstrováno na příkladu *matematických předmětů*. Tělo (smyslové poznání) nikdy nemůže proniknout k náhledu toho, co je to kružnice, trojúhelník nebo čtverec. Vždy si totiž tyto geometrické útvary *musí představit*, a tím zůstává před branami jejich *vnitřní povahy* (esence, ideje). Kružnice, trojúhelník či čtverec *ve skutečnosti* nemají žádný konkrétní rozměr, žádnou konkrétní barvu a nezaujímají žádné konkrétní místo. Smyslové poznání si je ale jinak představit neumí. Musí se tedy zastavit jen u jejich *obrazů*, které jsou pouhými *aproximacemi*, *částečnými výrazy* a tedy *participacemi* těchto geometrických struktur. A to samé platí pro všechny smyslově vnímatelné předměty – jejich vlastní bytostná povaha zůstává smyslům (tělu) skrytá.

Není tedy divu, když nás text dialogu *Fedón* vyzývá k tomu, aby filosof „šel na každý předmět co nejvíce se samotným myšlením a nepřibíral při přemýšlení ani žádný zrakový vjem a ani nevlácel s rozumovou činností žádný jiný smyslový počitek, nýbrž snažil se čistým myšlením samým o sobě lovit každé jednotlivé ze jsoucen čistě a samo o sobě, jsa co nejvíce odloučen od očí a uší a abych tak řekl od veškerého těla, protože tělo vyrušuje a nenechává duši nabýt pravdy a moudrosti, kdykoli je s ním duše ve spolku“.

O této pasáži se vyplatí vážně popřemýšlet. Ukazuje nám, že ve smyslově vnímatelných předmětech je přítomno něco, co smyslově vnímatelné není. Je to zachycováno rozumovou činností. To zároveň odhaluje, že *rozum není redukovatelný na smysly* a tedy na nějakou *tělesnou funkci*. Pracuje sice v kontextu tělesnosti, vykazuje však známky *přesažnosti (emergence)* vůči ní. Jako by byl člověk díky rozumu „nakročen“ mimo to, co je tělesné. Platón, který tento svůj postřeh vkládá do Sokratových slov, se tohoto objevu bude důsledně držet a bude se z něj snažit vytěžit to, co podstatným způsobem přispěje k naplnění delfského požadavku apelujícího na každého z nás: „*Poznej sám sebe!*“ Pro řešení problému smrti a nesmrtnosti má uvedený fakt zásadní význam.

Prozatím si stačí uvědomit, že kdyby bylo naše myšlení hmotným procesem, byly by i jeho produkty (myšlenky, poznatky, pojmy) hmotné (tělesné) a jako takové by se vyznačovaly svou *nepřekročitelnou konkrétní časo-prostorovou situovaností*, o níž jsme hovořili v souvislosti s lidským tělem. Ale obsahy našich myšlenek (pojmu) tuto bariéru *prolamují*. Důkazem toho je například *tento text*, který právě čtete. Sestává ze zcela konkrétních, jedinečných znaků, ale odkazuje k obsahům mé mysli (obsahy pojmů), jimiž se vztahuji k tomu, co dalece přesahuje moji konkrétní existenci usazenou na židli na Praze-14 a co se může stát obsahem mysli nesčetného počtu jiných myslících bytostí, které si ho *kdekoli a kdykoli* přečtou. Tím získají *podíl* na jeho *sdíleném* námětu.

Kdyby těmto myšlenkovým obsahům zmíněný přesah chyběl, tj. kdyby můj myšlenkový proces byl jen biochemickým dynamizmem v *mém mozku*, zůstal by spoután okovy své nesdělitelné hmotné identity v malinkém prostoru mé lebeční dutiny. A o samotných Platónových myšlenkách, který žil *dávno a daleko* od nás, bychom si ani nemohli nechat zdát. Již dávno by neexistovaly, protože by zanikly s rozkladem těla aténskeho filosofa.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/tajemstvi-lidske-mysli-myslenky-nezanikaji-jako-telo/>